

Dr. Mevlüt GÖL
Muş Alparslan Üniversitesi İ.İ.B.F.
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü
Hukuk Bilimleri Ana Bilim Dalı

**İSLAM DEVLETLERİNDE SİYASİ
PARTİLERİN KURUMSAL GELİŞİMİ:
PAKİSTAN VE İRAN ÖRNEKLERİ**

İÇİNDEKİLER

TAKDİM	VII
ÖNSÖZ	IX
KISALTMALAR.....	XIX
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM İSLAM DEVLETİ VE SİYASİ PARTİ KAVRAMLARI

I. İSLAM DEVLETİ	9
A. Genel Olarak	9
B. İslam Devleti ve İslam Ülkesi Ayrımı	11
C. Günümüzde İslam Devletlerinin Genel Özellikleri	15
1. Egemenliğin Kaynağının Allah Olması ve İslami Hükümlerin Esas Alınması	22
2. Kanunların İslam Hükümlerine Uygunluğu	24
3. İslam Hukukuna Uygunluğun Yargısal Denetimi	26
4. İslam'ın Resmi Devlet Dini Olması	27
5. Devlet Başkanının Müslüman Olması	29
6. İslami Yemin	30
II. SİYASİ PARTİLER.....	32
A. Terminoloji ve Tanım	32
B. Siyasi Partilerin Tarihsel Gelişimi ve Ortaya Çıkışlarına İlişkin Teoriler.....	38
1. Kurumsal Teori.....	40
2. Modernleşme Teorisi	43
3. Kriz Teorisi	45

a. Meşruluk Krizi	46
b. Bütünleşme Krizi.....	46
c. Katılma Krizi	47
C. Siyasi Parti Sistemleri	48
1. Genel Olarak	48
2. Sartori'nin Parti Sistemleri Sınıflandırması.....	52
a. Rekabetçi Olmayan Siyasi Parti Sistemleri (Tek Parti Sistemleri).....	55
(1) Tek Parti Sistemi.....	55
(2) Hegemonyacı Parti Sistemi	57
b. Rekabetçi Siyasi Parti Sistemleri	58
(1) İki Parti Sistemi.....	58
(2) Sınırlı (İlımlı) Çoğulcu Parti Sistemi	60
(3) Aşırı Çoğulcu Parti Sistemi	62
(4) Atomize Hale Gelmiş Parti Sistemleri.....	64
(5) Hakim (Predominant) Parti Sistemi	65
D. Siyasi Parti Tipleri.....	69
1. Genel Olarak	69
2. Elit (Komite/Kadro) Partileri	72
3. Kitle Partileri.....	75
4. Catch-All (Hepsini Yakala) Partiler.....	84
5. Kartel Partileri.....	90
6. Ticari Firma Partileri	96
E. Siyasi Partilerin İşlevleri.....	98
1. Yetkili Kadroların Seçimi	98
2. Kamu Politikalarının Oluşturulması	99
3. Hükümet veya Muhalefet Etme	101
4. Siyasi Eğitim.....	102
5. Bireyler ve Siyasi İktidar Arasında Aracılık Etme	102
F. Siyasi Partilerin Hukuki Niteliği.....	103
1. Hukukun Konusu Olarak Siyasi Partiler.....	103

2. Kamu Hukuku Kuruluşu Olarak Siyasi Partiler	107
3. Özel Hukuk Kuruluşu Olarak Siyasi Partiler	109
4. Kendine Özgü (Sui Generis) Kuruluşlar Olarak Siyasi Partiler	112
G. Siyasi Partilerin Kurumsal Gelişimini Etkileyen Faktörler	114
1. Sistemsel Faktörler	114
a. Siyasi Sistemin Demokratiklik Düzeyi.....	114
b. Siyasi Parti Özgürlüğü	116
(1) Bireysel Siyasi Parti Özgürlüğü.....	121
(2) Kurumsal Siyasi Parti Özgürlüğü.....	121
c. Siyasi Partilere Tanınan Kurumsal Güvenceler.....	123
(1) Seçimlerde Birincil Rol Oynama	124
(2) Devlet Tarafından Yapılan Maddi Yardım	125
(3) Kitle İletişim Araçlarından Yararlanma.....	128
(4) Siyasi Partilerin Bağımsız Yargı Tarafından Denetimi	130
2. Örgütsel Faktörler	135
a. Uyarlanabilirlik	138
b. Karmaşıklık - Örgütlenme Düzeyi.....	140
c. Özerklik.....	141
d. Tutarlık.....	142
e. Parti içi Demokrasi.....	143

İKİNCİ BÖLÜM

PAKİSTAN İSLAM CUMHURİYETİ VE SİYASİ PARTİLER

I. PAKİSTAN İSLAMİ DEVLET SİSTEMİ.....	147
A. Pakistan İslam Cumhuriyeti'nin Kuruluşu.....	147
B. Gelenekçi Ulema-Modernist Çatışması ve Pakistan İslam Cumhuriyeti'nin Anayasal İlkelerinin Belirlenmesi	155
1. 1949 Hedefler Kararı ve Ulemanın Rolü.....	155

2. 1956 Anayasası ve Pakistan İslam Cumhuriyeti'nin Doğuşu	158
C. 1958 Askeri Yönetimi ve 1962 Anayasası.....	162
D. 1962 Anayasasında Yapılan İslami Değişiklikler.....	166
E. 1973 Anayasası ve Pakistan'ın Günümüzdeki Anayasal Sisteminin Arka Planı	167
1. 1969 Askeri Darbesi ve 1973 Anayasasının Hazırlık Süreci..	167
2. 1973 Pakistan Anayasası ve İslami Hükümler	170
a. 1977 Askeri Darbesine Kadar Anayasa'da Yapılan Değişiklikler	172
b. 1977 Askeri Darbesi ve İslami Anayasa Değişiklikleri.....	174
3. 1973 Anayasasında Pakistan İslam Cumhuriyetinin Temel Organları.....	178
a. Federal Yasama.....	179
(1) Millet Meclisi	181
(2) Senato	183
(3) Seçilme Yeterliliği, İslami Yemin ve Yasama Bağışlıkları	185
b. Federal Yürütme	187
(1) Cumhurbaşkanı	188
(2) Bakanlar Kurulu/Kabine	190
c. Federal Yargı.....	192
(1) Pakistan Yüksek Mahkemesi	193
(2) Federal Şeriat Mahkemesi	197
II. PAKİSTAN'DA SİYASİ PARTİLERİN KURUMSAL GELİŞİMİ	200
A. Pakistan'da Siyasi Partilerin Ortaya Çıkışı	200
B. Pakistan Parti Sistemi	209
C. Pakistan Siyasi Partilerinin Tipolojisi	213
1. Ana Akım Partiler.....	216
a. Pakistan Halk Partisi.....	216
b. Pakistan Müslüman Birliği-Navaz.....	221
c. Pakistan Adalet Hareketi	223

2. Dini (İslami) Partiler	226
a. Cemaat-i İslami	228
b. Cemaat-i Ulema-i İslam-Fazlurrahman.....	234
c. Cemiyet-i Ulema-i Pakistan	240
3. Etnik Partiler	243
a. Birleşik Ulusal Hareket.....	244
b. Ulusal Halk Partisi	247
D. Pakistan'da Siyasi Partilerin Rolü ve İşlevi	250
E. Pakistan'da Siyasi Partilerin Hukuki Niteliği	258
F. Pakistan'da Siyasi Partilerin Kurumsal Gelişimini Etkileyen Faktörler	261
1. Sistemsel Faktörler	261
a. Pakistan'da Demokrasinin Genel Durumu	261
b. Askeri Darbelerin Siyasi Partilerin Kurumsal Gelişimine Etkisi	271
(1) 1958 Askeri Darbesinin Siyasi Partilerin Kurumsal Gelişimine Etkisi	272
(2) 1977 Askeri Darbesinin Siyasi Partilerin Kurumsal Gelişimine Etkisi.....	275
(3) 1999 Askeri Darbesinin Siyasi Partilerin Kurumsal Gelişimine Etkisi	279
(4) 2007 Askeri Müdahalesinin Siyasi Partilerin Kurumsal Gelişimine Etkisi	283
c. Feodal Yapının Siyasi Partilerin Kurumsal Gelişimine Etkisi	292
d. Pakistan'da Siyasi Parti Özgürlüğü.....	298
(1) Tarihsel Gelişim.....	298
(2) Kurumsal Siyasi Parti Özgürlüğü.....	302
(3) Bireysel Siyasi Parti Özgürlüğü.....	305
e. Pakistan'da Siyasi Partilere Tanınan Kurumsal Güvenceler.....	308
(1) Pakistan'da Siyasi Partilerin Seçimlerdeki Rolü	309

(2) Pakistan'da Siyasi Partilere Devlet Yardımı	310
(3) Pakistan Partileri ve Kitle İletişim Araçları	315
(4) Pakistan'da Siyasi Partilerin Yargısal Denetimi.....	321
2. Örgütsel Faktörler	328
a. Uyarlanabilirlik Faktörü Açısından Pakistan Siyasi Partileri.....	329
b. Karmaşıklık - Örgütlenme Faktörü Açısından Pakistan Partileri.....	334
c. Tutarlık Faktörü Açısından Pakistan Partileri	338
d. Özerklik Faktörü Açısından Pakistan Siyasi Partileri.....	342
e. Parti İçi Demokrasi Faktörü Açısından Pakistan Partileri.....	344

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İRAN İSLAM CUMHURİYETİ VE SİYASİ PARTİLER

I. İRAN İSLAMİ DEVLET SİSTEMİ.....	349
A. İran İslam Cumhuriyeti'nin Kuruluşunda Etkili Olan Unsurlar ..	349
1. 1979 İslam Devrimi	350
2. Şiilik ve İmamet Doktrini	354
B. İran İslam Cumhuriyeti'nin Kuruluşu.....	359
C. 1979 İran İslam Cumhuriyeti Anayasası ve Devletin Temel Organları	361
a. 1979 Anayasasının Hazırlanışı ve Kabulü	361
1. 1979 İran Anayasasının İslami Niteliği	364
2. 1989 Anayasa Değişiklikleri.....	367
3. 1979 İran Anayasası'nda Devletin Temel Organları.....	371
a. Yasama	372
(1) İslami Danışma Meclisi	372
(2) Anayasayı Koruyucular Konseyi.....	374

(3) Seçilme Yeterliliği, İslami Yemin ve Yasama	
Bağışıklıkları	379
b. Yürütme.....	381
(1) Velayet-i Fakih Kavramı ve Rehberlik	381
i. Rehberin Niteliği ve Seçimi.....	384
ii. Rehberin Görev ve Yetkileri	388
(2) Cumhurbaşkanı	390
(3) Bakanlar Kurulu.....	393
c. Yargı.....	395
II. İRAN İSLAM CUMHURİYETİ'NDE SİYASİ PARTİLERİN KURUMSAL	
GELİŞİMİ	398
A. İran İslam Cumhuriyeti'nde Siyasi Partilerin Ortaya Çıkışı.....	398
B. İran Siyasi Parti Sistemi.....	408
C. İran Siyasi Partilerinin Tipolojisi	411
1. Muhafazakarlar/İlkeçiler	414
a. İslami Cumhuriyet Partisi.....	416
b. Mücadeleci Din Adamları Topluluğu	419
c. İslami Koalisyon Partisi.....	421
d. İslami Mühendisler Cemiyeti	422
2. Reformistler.....	422
a. İran İslami Katılım Cephesi.....	427
b. Mücadeleci Din Adamları Birliği.....	429
c. İslam Devrimi Mücahitleri Örgütü.....	431
d. Onarım Uygulayıcıları Partisi	432
e. Milli Güven Partisi	433
3. İlmîliler	434
a. İlmîlilik ve Kalkınma Partisi.....	437
D. İran'da Siyasi Partilerin Rolü ve İşlevi	439
E. İran'da Siyasi Partilerin Hukuki Niteliği	442
F. İran'da Siyasi Partilerin Kurumsal Gelişimini Etkileyen	
Faktörler	444

1. Sistemsel Faktörler.....	444
a. İran'da Demokrasinin Genel Durumu	445
b. İran Yönetim Sisteminin Yapısı.....	459
c. İran'da Siyasi Parti Özgürlüğü.....	465
(1) Tarihsel Gelişim.....	465
(2) Kurumsal Siyasi Parti Özgürlüğü.....	467
(3) Bireysel Siyasi Parti Özgürlüğü.....	473
d. İran'da Siyasi Partilere Tanınan Kurumsal Güvenceler....	474
(1) İran Siyasi Partilerinin Seçimlerdeki Rolü.....	475
(2) İran'da Siyasi Partilere Devlet Yardımı	477
(3) İran Siyasi Partileri ve Kitle İletişim Araçları	479
(4) İran'da Siyasi Partilerin Yargısal Denetimi.....	487
2. Örgütsel Faktörler.....	490
a. Uyarlanabilirlik Faktörü Açısından İran Siyasi Partileri..	490
b. Karmaşıklık-Örgütlenme Faktörü Açısından İran Siyasi Partileri.....	493
c. Tutarlık Faktörü Açısından İran Siyasi Partileri.....	497
d. Özerklik Faktörü Açısından İran Siyasi Partileri.....	500
e. Parti içi Demokrasi Açısından İran Siyasi Partileri.....	503
SONUÇ	507
KAYNAKÇA.....	533